

ПОШТАРЕНКО О. В.,
доктор філософії права,
суддя
(Самарський районний суд
міста Дніпра)

УДК 343.6

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.47>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

У статті проаналізовано проблемні питання кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства, за яке передбачена відповідальність ст. 126-1 Кримінального кодексу України, вивчені висновки Верховного Суду України з досліджуваних питань. В результаті авторка дійшла наступних висновків

Ознака, яка відмежовує кримінально каране домашнє насильство від домашнього насильства, що переслідується в адміністративному порядку є систематичне вчинення домашнього насильства – вчинення трьох і більше діянь і доводиться будь-якими передбаченими законом доказами, у тому числі й фактами притягнення особи раніше до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства.

Проблемним питанням кваліфікації домашнього насильства є співвідношення понять «домашнє насильство» і «злочин, пов'язаний із домашнім насильством». Поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим за поняття «домашнє насильство», ознаки якого викладені у ст. 126-1 Кримінального кодексу України, оскільки охоплює й інші суспільно небезпечні діяння, які мають ознаки домашнього насильства. Саме тому заборона закриття кримінального провадження, передбачена у п. 7 ч. 1 ст. 284 Кримінально процесуального кодексу України, відноситься й до інших суспільно небезпечних діянь, які мають ознаки домашнього насильства.

При вчиненні домашнього насильства, від діянь насильницького характеру досить часто настають наслідки, які не передбачені диспозицією ст. 126-1 Кримінального кодексу України, а в окремих випадках дії кривдника можуть підпадати під ознаки кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачена іншою статтею Кримінального кодексу України. У таких випадках кваліфікація діяння кривдника повинна відбуватися за сукупністю кримінальних правопорушень.

Боротьба із домашнім насильством повинна бути складовою державної політики, носити системний характер, важливим елементом якої є профілактична діяльність по формуванню у суспільстві поваги до прав і свобод людини, негативного та нетерпимого відношення до насильства у будь яких його проявах.

Ключові слова: домашнє насильство, злочин, пов'язаний із домашнім насильством, кримінально-правова кваліфікація домашнього насильства.

Poshtarenko O. V. Some problems of criminal-legal assessment of domestic violence

The article analyzes the problematic issues of the criminal-legal qualification of domestic violence, the responsibility for which is provided for by Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, and studies the conclusions of the Supreme Court

of Ukraine on the issues under study. As a result, the author came to the following conclusions.

The sign that distinguishes criminally punishable domestic violence from domestic violence, which is prosecuted administratively, is the systematic commission of domestic violence – the commission of three or more acts and is proven by any evidence provided for by law, including the facts of bringing a person to administrative responsibility earlier for committing domestic violence.

The problematic issue of the qualification of domestic violence is the correlation of the concepts of «domestic violence» and «crime related to domestic violence». The concept of «crime related to domestic violence» is broader than the concept of «domestic violence», the features of which are set out in Art. 126-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, since it also covers other socially dangerous acts that have signs of domestic violence. That is why the prohibition on closing criminal proceedings, provided for in clause 7, part 1, article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, also applies to other socially dangerous acts that have signs of domestic violence.

When committing domestic violence, acts of a violent nature quite often lead to consequences that are not provided for by the provision of article 126-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, and in some cases the actions of the offender may fall under the signs of a criminal offense, liability for which is provided for by another article of the Criminal Procedure Code. In such cases, the qualification of the offender's act should be carried out according to the totality of criminal offenses.

Combating domestic violence should be a component of state policy, be systemic in nature, an important element of which is preventive activities aimed at forming in society respect for human rights and freedoms, a negative and intolerant attitude towards violence in any of its manifestations.

Key words: *domestic violence, crime related to domestic violence, criminal legal qualification of domestic violence.*

Вступ. Тривожна тенденція зростання кількості випадків домашнього насильства в Україні свідчить про те, що це ганебне явище залишається однією з найсерйозніших проблем в країні, загрожує безпеці особистості й суспільства в цілому. Так, за даними Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime), протягом 2023 року у всьому світі близько 51 100 жінок і дівчат були вбиті своїми інтимними партнерами або іншими членами сім'ї (у 2022 році – було 48 800 жертв) [1, с. 4]. В Україні у січні 2024 року зареєстрували рекордну кількість кримінальних справ про домашнє насильство – 435 проваджень, що на 55% більше, ніж у січні 2023 року [2]. За 2024 рік зафіксували 2 777 кримінальних проваджень про домашнє насильство. Це на 5% більше, ніж у 2023 році, і на 17% ніж у 2021 році [3].

Розвиток прав і свобод людини та громадянина у світі сприяв розвитку українського законодавства щодо попередження, виявлення та боротьби з насильством у сім'ї. Так, прийнятий Верховною Радою України у 2001 році Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» № 2789-III вперше визначив домашнє насильство як правопорушення і визначив правові і організаційні основи попередження насильства у сім'ї. У 2017 році домашнє насильство було криміналізовано – у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII було розширене визначення домашнього насильства (ст. 126-1 Кримінального кодексу України (надалі – ККУ), передбачено інститут обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 91-1 ККУ) та інше. 19 грудня 2024 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими

явищами» № 3733-IX від 22 травня 2024 року, який посилив відповідальність за домашнє і гендерно зумовлене насильство. Відповідно до Закону України № 3733-IX, в Кодексі України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП) з'явилася нова стаття – 173-6, яка окремо регулює насильство за ознакою статі.

Однак, на превеликий жаль, вдосконалення законодавства щодо протидії домашньому насильству не призвело до зменшення його проявів, кількість випадків домашнього насильства в нашій країні має тенденцію до зростання, причому як до російського вторгнення в Україну, так і під час повномасштабної російсько-української війни.

Питання удосконалення національного законодавства про протидію домашньому насильству, у т.ч. й використання міжнародного досвіду, досліджували у своїх працях такі вчені, як: А.О. Байда, А.А. Вознюк, І.В. Гловюк, О.М. Гумін, О.О. Дудоров, О.І. Зінсу, А.О. Йосипів, М.Г. Кузнецов, В.В. Митник, Т.І. Нікіфорова, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонova та багато інших вітчизняних науковців.

Віддаючи належне науковим здобуткам вище зазначених науковців, слід визнати, що залишаються невирішеними окремі проблемні питання, пов'язані з особливостями застосування норм права у практичній діяльності під час кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства.

Постановка завдання. Метою статті є розглянути проблемні питання кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства, відповідальність за яке передбачено ст. 126-1 ККУ, вивчити висновки Верховного Суду України з досліджуваних питань, висловити висновки і пропозиції щодо вдосконалення протидії домашньому насильству в Україні.

Результати дослідження. Тенденція до збільшення кількості фіксації випадків домашнього насильства свідчить про складність протидії цим правопорушенням. Українським законодавством передбачено два види юридичної відповідальності за вчинення домашнього насильства: адміністративну та кримінальну. Так, відповідно до ст. 173-2 КУпАП, адміністративна відповідальність настає за вчинення домашнього насильства, тобто умисного вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [4].

Кримінальна відповідальність настає за систематичність домашнього насильства. Так, відповідно до ст. 126-1 ККУ, відповідальність настає за умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [5]. Стаття 126-1 «Домашнє насильство» була внесена у ККУ відповідно до Закону України від 06.12.2017 року № 2227-VIII з метою реалізації положень Стамбульської конвенції [6], яка зобов'язує при встановленні обставин «домашнього насильства», керуватися нормами не тільки національного законодавства, а й положеннями цієї Конвенції.

Ознака, яка відмежовує кримінально каране домашнє насильство від домашнього насильства, що переслідується в адміністративному порядку (ст. 173-2 КУпАП) є систематичне вчинення домашнього насильства. Адміністративним проступком, відповідальність за який наступає за ст. 173-2 КУпАП, може визнаватися вчинення домашнього насильства, яке не є тривалим чи систематичним, а однією із невід'ємних ознак об'єктивної сторони кримінально караного домашнього насильства (ст. 126-1 КК України) є систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства, тобто вчинення діянь, кожне з яких окремо може і не містити ознак цього злочину, але у сукупності призводять до наслідків, визначених диспозицією цієї статті.

Систематичність припускає вчинення трьох і більше діянь і характеризується як кількісним критерієм – багаторазовість періодично здійснюваних дій, так і якісним – взаємозв'язок,

внутрішня єдність наполегливої протиправної поведінки винуватої особи відносно певного потерпілого. Так, відповідно до постанови Касаційного кримінального суду Верховного Суду України у справі № 583/3295/19 (провадження № 51 – 6189 км 20), зазначено, що закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. При цьому, як вказується у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 28 лютого 2023 року у справі № 725/4683/20 (провадження № 51 – 6067 км 21), не має значення у яких документах було відображено факти перших двох актів насильства, для доведення ознаки систематичності необхідно брати до уваги й будь-які факти документування перших двох актів насильства, наприклад, адміністративні протоколи поліції, обмежувальні приписи, рішення суду про притягнення насильника до адміністративної відповідальності. Домашнє насильство може доводитися будь-якими доказами, допустимими у кримінальному провадженні, оскільки закон не містить вимоги доведення його спеціально визначеними засобами доказування. Для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 126-1 ККУ необхідно три задокументованих випадки домашнього насильства, незалежно від того, в якій спосіб закріплено факти їх вчинення. Що стосується настання або не настання правових наслідків для кривдника за цими окремими епізодами, не є обставинами, які можуть впливати на доведеність цих епізодів [7; 8, с. 3-10]. Систематичність домашнього насильства повинна доводити сторона обвинувачення, яка може надавати будь-які передбачені законом докази, які свідчать про систематичність домашнього насильства, у тому числі й факти притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 173-2 КУпАП. Однак, у зв'язку із тим що у судовій практиці продовжують виникати випадки неузгодженого тлумачення ознаки «систематичність», зокрема, у випадках, коли особа за свої дії вже понесла відповідальність, вважаємо за необхідне законодавчо закріпити тлумачення поняття «систематичність», оскільки правильне застосування закону передбачає його однакове тлумачення.

Проблемним питанням кваліфікації домашнього насильства, що може призвести до порушення правових норм, є співвідношення понять «домашнє насильство» і «злочин, пов'язаний із домашнім насильством». Поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим за поняття «домашнє насильство», ознаки якого викладені у ст. 126-1 ККУ, оскільки Стамбульська конвенція у п.«б» ст. 3 визначає домашнє насильство як всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [6]. У зв'язку з цим злочин, пов'язаний із домашнім насильством може полягати не лише у вчиненні домашнього насильства визначеного у ст. 126-1, а й у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення, обставини вчинення якого містять хоча б один із елементів, перелічених у ст. 1 закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх у відповідній статті (частині статті) ККУ як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину. Поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством», яке вживається у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, охоплює не лише склад злочину, передбачений ст. 126-1 ККУ, але й інші суспільно небезпечні діяння, які мають ознаки домашнього насильства. Саме тому заборона закриття кримінального провадження, передбачена у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, відноситься не тільки до злочину, передбаченому ст. 126-1 ККУ, а й до інших суспільно небезпечних діянь, які мають ознаки домашнього насильства, визначених у ст. 1 Закону № 2229-VIII [8, с. 16].

У процесі кваліфікації кримінального правопорушення пов'язаного із насильством від якого потерпілим є член сім'ї обвинуваченого, посилення тільки на цю обставину є недостатнім для того, аби стверджувати про існування ситуації домашнього насильства відповідно до положень Стамбульської конвенції і Закону України від 22.05.2024 року № 3733-IX.

Для того, щоб довести факт наявності домашнього насильства, сторона обвинувачення має довести обставини, які свідчать, що потерпіла від злочину особа є у той же час і постраждалою від домашнього насильства. У формулюванні обвинувачення необхідно відобразити фактичні обставини, які свідчать про те, що особа постраждала саме від домашнього насильства. Це є необхідною умовою для визнання судом злочину таким, що пов'язаний з домашнім насильством.

Досить часто, при вчиненні домашнього насильства, від діянь насильницького характеру настають наслідки, які не передбачені диспозицією ст. 126-1 ККУ, наприклад, незаконне позбавлення волі, викрадення людини тощо. В окремих випадках дії кривдника можуть підпадати під ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачена іншою статтею ККУ, наприклад, при злісному невиконанні батьками обов'язку по догляду за дитиною. У таких випадках кваліфікація діяння кривдника повинна відбуватися за сукупністю кримінальних правопорушень. Аналогічно, кваліфікація за іншими статтями ККУ відбувається і у тих випадках, коли в діях насильницького характеру відсутня ознака систематичності.

До домашнього насильства Стамбульська конвенція, яка спрямована на припинення насильства стосовно жінок, захищає постраждалих, у п. b ст. 3, крім іншого, відносить і всі акти сексуального насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами. Що стосується національного законодавства, то ст. 126-1 ККУ не містить поняття сексуального насильства, як різновиду домашнього насильства. Натомість, у ч. 1 ст. 153 ККУ сексуальне насильство визначається як вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи. Дана стаття містить і перелік санкцій за вчинення сексуального насильства. Саме тому, за наявності ознак, такий вид домашнього насильства, як сексуальне насильство, кваліфікується, в залежності від підстав, за іншими, відповідними статтями ККУ.

Стосовно характеристики українського законодавства по запобіганню і протидії домашньому насильству ми поділяємо точку зору окремих практиків, які позитивно оцінюють це законодавство і зазначають, що проблема не в самому законодавстві, а в практиці його реалізації, адже специфіка домашнього насильства – це справи «за закритими дверима». Тобто, у таких справах часто відсутні свідки, інколи свідками і постраждалими виступають діти. Проблема домашнього насильства має комплексний характер і лише змінами в законодавстві її не вирішити. Перш за все потрібно працювати із постраждалими від домашнього насильства для того, щоб змінити їхнє ставлення до насильства і взагалі інформувати, що таке домашнє насильство. Нерідко факти вчинення домашнього насильства замовчуються з причин небажання постраждалих розповідати про «внутрішні негаразди» або не усвідомлення того, що поведінка кривдника є протиправною, недовіри до правоохоронних органів та інших компетентних органів державної влади та місцевого самоврядування тощо [9].

Висновки. У зв'язку з тим, що у судовій практиці продовжують виникати випадки неоднозначного з'ясування і розкриття змісту ознаки «систематичність» передбаченої статтею 126-1 ККУ, з метою точного застосування закону, однозначного тлумачення ознаки «систематичність» у ст. 126-1 ККУ вважаємо за необхідне законодавчо закріпити тлумачення поняття «систематичність» у ст. 126-1 ККУ.

При здійсненні кримінально-правової оцінки злочину, пов'язаного з домашнім насильством слід встановлювати фактичні обставини справи (вчиненого діяння), факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження, оскільки поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством», яке вживається в п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, охоплює не лише склад злочину, передбачений ст. 126-1 ККУ, але й інші суспільно небезпечні діяння, які мають ознаки домашнього насильства.

Діюче законодавство України по запобіганню і боротьбі із домашнім насильством є досить прогресивним і виконує свою функцію по запобіганню та протидії домашньому насильству в країні. Однак, латентний характер цього явища, факти якого приховуються

з різних причин, відсутність свідків, або коли свідками виступають діти або самі постраждалі, призводить до того, що кривдникам інколи вдається уникнути відповідальності. Вважаємо, проблема не у відсутності або недосконалої діючого законодавства по боротьбі із домашнім насильством, а у практиці його застосування. Саме тому боротьба із домашнім насильством повинна бути складовою державної політики, носити системний характер, важливим елементом якої є профілактична діяльність по формуванню у суспільстві поваги до прав і свобод людини, негативного та нетерпимого відношення до насильства у будь яких його проявах.

Список використаних джерел:

1. UNODC and UN Women, *Femicides in 2023: Global Estimates of Intimate Partner/Family Member Femicides* (United Nations publication, 2024). 33 P. URL: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-11/femicides-in-2023-global-estimates-of-intimate-partner-family-member-femicides-en.pdf> (дата звернення: 27.02.2025).
2. Гриненко В. Кожні 10 хвилин у світі вбивають жінку – ООН. 30 листопада 2024р. URL: [HTTPS://www.village.com.ua/village/life/edu-news/357423-kozhni-10-hvilin-u-sviti-vbivayut-zhinku-ndash-onn](https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/357423-kozhni-10-hvilin-u-sviti-vbivayut-zhinku-ndash-onn) (дата звернення: 03.03.2025).
3. Яковенко І. За 2024 рік відкрили 2,7 тисячі проваджень про домашнє насильство. Це на 5% більше, ніж у 2023-му. 26 грудня 2024р. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/358287-za-2024-rik-vidkrili-nbsp-2-7-nbsp-tisyachi-nbsp-provazhen-pro-domashne-nasilstvo-tse-na-nbsp-5-bilshe-nizh-u-2023-mu> (дата звернення: 03.03.2025).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984р. № 8073-X / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 05.03.2025).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.03.2025).
6. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011р. яку ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 05.03.2025).
7. Антонюк Н., Ліхолєтова Ю. Домашнє насильство: практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Судово-юридична газета. 24 березня 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/265517-domashnye-nasilstvo-praktika-kasatsiynogo-kriminalnogo-sudu-u-skladi-verkhovnogo-sudu> (дата звернення: 05.03.2025).
8. Огляд судової практики Верховного Суду у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період 2019 – 2024 років // Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду к. ю. н. Н. О. Антонюк. Київ, 2024р. – 34 с.
9. Марчук І. Яким буває домашнє насильство в Україні та що до нього призводить. 8 червня 2023р. URL: <https://suspilne.media/rivne/497800-akim-buvae-domasne-nasilstvo-v-ukraini-ta-so-do-nogo-prizvudit/> (дата звернення: 18.03.2025).

